

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity
Katedra českého jazyka a literatury

**Paulo Coelho a jeho Alchymista v interkulturní komunikaci (kapitola
z tematologie a recepční estetiky)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

Autor práce:
Michael Grúz

27. 4. 2012

Anotace

Téma bakalářské práce je *Paulo Coelho a jeho Alchymista v interkulturní komunikaci (Kapitola z tematologie a recepční estetiky)*. Práce se zabývá rozborem literárního díla na pozadí interkulturní komunikace. Její součástí se stane průzkum mezi čtenáři, z kterého budou vyvozeny závěry týkající se působení díla na jeho recipienty. Výstupem práce by měla být analýza, která poskytne nové literární a mimoliterární souvislosti, často v tradiční recepci opomíjené.

Annotation

The topic of the bachelor thesis is *Paulo Coelho and his Alchemist in intercultural communication (A chapter from thematology and reception esthetics)*. The thesis deals with analysis of the novel in the background of intercultural communication. Its part will be a research among the readers from which some conclusions about the novel's effect on them will be made. The output should be an analysis providing new literary and extra-literary connections which are often ignored in traditional reception.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 27. 4. 2012

.....

Michael Grúz

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat svému vedoucímu práce, panu prof. Miloši Zelenkovi, za poskytnutí cenných informací a rad a za ochotné zapůjčení publikací, ke kterým by jinak bylo obtížné se dostat.

Díky patří také paní doc. Heleně Zbudilové, která mi rovněž poskytla řadu informací a odkazy na užitečné internetové stránky, a panu Mgr. Tomáši Lichtenbergovi za provedení korektury.

Obsah

Úvod	9
1 Současný stav	10
1.1 Adaptace Coelhových knih v českém prostředí	10
1.2 Vysokoškolské práce zabývající se Paulem Coelhem.....	10
1.3 Publikované recenze.....	11
2 Život Paula Coelha	13
2.1 Dětství a počátky zájmu o literaturu	13
2.2 Mládí – období divadla, drog a černé magie.....	13
2.3 Paulovi se začíná plnit jeho sen – stát se slavným spisovatelem	15
3 Magický realismus v díle Paula Coelha.....	17
3.1 Přístupy k magickému realismu	17
3.2 Magický realismus a zázračné reálno	18
3.2.1 Dosavadní přístupy	18
3.2.2 Rozdíly a shody mezi Carpentierem a Márquezem	18
3.3 Vtáh magického realismu a „zázračného reálna“ k dílu Paula Coelha	20
3.3.1 Profánní a sakrální prostor z pohledu Aleja Carpentiera.....	20
3.3.2 Téma iniciační cesty	20
3.3.3 Spojení mytického a skutečného.....	21
3.3.4 Společné znaky magického realismu a „zázračného reálna“ u P. Coelha	22
4 Alchymista a interkulturní komunikace	23
4.1 Vymezení pojmu „interkulturní komunikace“ a aplikace na Coelhovo dílo ...	23
4.2 Interkulturní literatury	23
4.3 Mezi jednotou a růzností.....	24
4.3.1 Napětí mezi lokálním a univerzálním	25
4.3.2 Prostorový a časový dosah tématu.....	26
4.3.3 Světovost.....	27
4.3.4 Tematická oblast	28
4.3.4.1 Trvání a změna	28
4.3.4.2 Motiv mikrokosmu	29
4.3.4.3 Motiv zamilovanosti	30
4.3.4.4 Coelhovo životní téma.....	31
4.3.5 Mezinárodní literární vztahy.....	31

4.3.5.1	Intertextualita.....	31
4.3.5.2	Překlad.....	33
5	Průzkum mezi čtenáři	35
5.1	Způsob realizace průzkumu	35
5.2	Výsledky	35
5.2.1	Struktura respondentů	35
5.2.2	Jak se čtenář o knize dozvěděl a jak ho ovlivnila v další četbě	36
5.2.3	Testování hypotézy	36
6	Závěr	38
7	Seznam použitých zdrojů	39
8	Klíčová slova	41
9	Přílohy	42

Úvod

Paulo Coelho se během své literární kariéry, která začala být úspěšnou až v jeho pozdějším věku, stal celosvětovým fenoménem. Jeho čtenáři pocházejí z nejrůznějších kultur. A to byl jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl zabývat ve své bakalářské práci právě tímto autorem – jeho schopnost spojovat lidi z rozdílných kultur prostřednictvím literatury. Nejlépe je tento jev vidět na jeho nejúspěšnější knize *Alchymista*, která spisovateli otevřela dveře do celého světa.

Bakalářská práce se nejdříve zabývá recenzemi, které v českém prostředí vyšly. Tyto recenze objasňují přístup české veřejnosti ke Coelhovu textu a zároveň je tento postoj v závěru srovnán s názory čtenářů. Další kapitola je věnována spisovateli životu, protože při interpretaci autorova díla nelze ani v současnosti opomíjet biografické souvislosti.

Následující oddíl se zabývá problematikou magického realismu, který je typický pro latinskoamerické spisovatele, přičemž v něm bude zjišťováno, zda by jeho dílo mělo být označováno jako magicko-realistické nebo spíše „zázračně reálné“. Nejrozsáhlejší část této práce se soustředí na analýzu autorovu textu na pozadí interkulturní komunikace. Uvádí různá pojetí tohoto pojmu a připomíná jednotlivé prvky, které jsou následně aplikovány na Coelhův text. V poslední kapitole jsou zachyceny výsledky průzkumu mezi čtenáři, který zjišťoval jejich postoje vůči románu *Alchymista*.

1 Současný stav

O Paulovi Coelhoovi toho bylo do dnešního dne řečeno a napsáno mnoho. Ne vždy se však těšil takovému zájmu veřejnosti. Jak uvádí Fernando Morais ve své publikaci *Mág*, Coelhoovi se média začala ve větší míře věnovat až po vydání jeho první zásadní knihy *Poutník – Mágův deník*. Postupně následoval zájem vysokoškolských studentů v podobě akademických prací. *Jakmile si Paulo Coelho zajistil pevnou a bezpečnou pozici na stupni vítězů po boku nejprodávanějších autorů světa, začal se o něj kromě kritiky zajímat i jiný svět. Byl to svět akademický. [...] univerzitní svět bakalářů, magistrů a doktorů.*¹

V následujících podkapitolách se budeme snažit zmapovat situaci týkající se recenzí a vysokoškolských prací publikovaných v českém prostředí, které se týkají tohoto autora. Z recenzí se pak zaměříme na ty, jež se vztahují výhradně k jeho knize *Alchymista*. Seznam dosud publikovaných Coelhoových knih bude uveden v příloze a v samotné práci se budeme zabývat pouze jejich různými adaptacemi.

1.1 Adaptace Coelhoových knih v českém prostředí

Kromě knižního vydání se dva z Coelhoových textů vydaných v České republice dočkaly také audio zpracování. Prvním z nich byl *Alchymista*, jehož zvuková podoba vychází z překladu Pavly Lidmilové. Jedná se o dvě CD doplněné o hudbu Zdeňka Zdeňka, která vydalo Tympanum. Druhou knihou, která byla takto zpracována, se stala *U řeky Piedra jsem usedla a plakala*. Stalo se tak roku 2009 v AudioStory.

1.2 Vysokoškolské práce zabývající se Paulem Coelhoem

Podle serveru www.theses.cz se Paulem Coelhoem a jeho dílem zabývaly dosud dvě studentky ve svých diplomových pracích. První z nich vznikla na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem roku 2010 a nazývá se *Postavy v dílech Paula Coelhoa*. Její autorkou je Lucie Smahelová. Bližší popis nebyl na stránkách dostupný.

Druhá práce pak nese název *Filosoficko - náboženský kontext beletristických děl P. Coelhoa*, kterou v roce 2011 obhájila rovněž na výše zmíněné univerzitě Irena

¹ MORAIS, F. *Mág*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. 514 str. str. 432

Hanzalová. Podle anotace se autorka zaměřila na interpretaci vybraných motivů v Coelhově díle. *Cílem práce je představit Paula Coelha nejen jako významného spisovatele, ale proniknout i do jeho filosoficko-magického světa, vystopovat inspirativní zdroje jeho životních postojů, jež se do děl promítají, a rozbořem jednotlivých motivů autorových děl jej přiblížit čtenáři.*²

Nutné je však podotknout, že na internetových stránkách, které nám posloužily jako zdroj, se podílí třicet šest z celkového počtu vysokých škol v České republice. Tudíž se dá předpokládat, že výčet závěrečných prací není s největší pravděpodobností zdaleka kompletní.

1.3 Publikované recenze

Podle Databáze Národní knihovny ČR pochází první zmínka o Coelhově *Alchymistovi* v českých periodikách z roku 1991. Jedná se o komentář ke knize, který vyšel 19. září v Literárních a rovněž i v Lidových novinách. Autorkou je Šárka Grausová.³ Následuje chronologický výčet recenzí, které byly v českém tisku publikovány.

- Mladá fronta Dnes (16. 11. 1995) – J. Chuchma: *Spřízněné bestsellery: jednoduše o smyslu života*
- Denní telegraf (29. 11. 1995) – L. Sedláková: *Pohádka o odvaze trvat na svém snu*
- Nové knihy (29. 11. 1995) – I. Zítková: *Osobní příběh – báje*
- Český týdeník (9. 8. 1996) – D. Janderová: *Příběh o naplněném snu*
- Haló noviny (8. 12. 1998) – S. Hrbotický: *Tři nové bestsellery z Arga*
- Literární noviny (23. 12. 1998) – V. Šlajchrt (v Knihovničce literárních novin)
- Týden (4. 1. 1999) – Petr Kovařík: *Tajemství našich osobních příběhů*
- Právo (22. 1. 1999) – J. H. Vitar: *Coelho předává optimistické poselství*
- Host (březen 1999, recenzní příloha) – E. Gilk: *Coelhovy naplněné sny*
- Rovnost (12. 10. 1999) – V. Závodský: *Divadlo U stolu přišlo s novým titulem*

² Filosoficko - náboženský kontext beletristických děl P. Coelha. FAKULTA INFORMATIKY MASARYKOVY UNIVERZITY. *Vysokoškolské kvalifikační práce* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.theses.cz/id/6q75cz?info=1;issnlret=Paula%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DPaulo%20Coelho%26start%3D1>

³ ANL - Úplné zobrazení záznamu. NK ČR. *Databáze Národní knihovny ČR* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/6U9DXGG8G8DPVPJU2X66BN1G6B3V7UC5EYSSJ115PV9MUQBMVP-42669?func=full-set-set&set_number=047600&set_entry=000142&format=999

- Právo (9. 5. 2003) – J. Špulák: *Alchymista: příběh o čistém hledačství*
- Mladá fronta Dnes (2. 1. 2004) – Z. A. Tichý: *Magie Alchymisty láká i na desce*
- Tvar (15. 10. 2009) – L. Kasal: *Výlov*⁴

Naprostá většina těchto recenzí se staví ke knize Paula Coelha vesměs kladně. *Coelhův Alchymista je určen širokému čtenářskému okruhu, myšlenky servíruje jednoduše a čist ho mohou i děti. Nejpůsobivější je asi skutečná prostota a poezie příběhu a jazyka.*⁵ *Je to prostě, nerafinovaně fabulovaná próza, zcela odlišná od akcemi, sentimentalitou a sexem napěchované produkce, o níž se říká, že ji publikum žádá. Proto mohutný a spontánní ohlas čtenářů literární kritiku velmi překvapil.*⁶ *Podobenství o snu a pokladu u nás známe z více zpracování, [...]. V tomto směru tedy nepřichází Coelho s ničím novým. Ale ryzí čistota jeho příběhu připomíná průzračnost Exupéryho Malého prince [...].*⁷ Toto jsou jen některá z pochvalných slov napsaných českými novináři.

Všechny výše uvedené recenze se shodují v několika bodech. Zaprvé vyzdvihují použitý jazyk, který je svou jednoduchostí a prostotou přirovnáván k *Malému princovi* Antoine de Saint-Exupéryho. Kromě Exupéryho je text v některých aspektech přirovnáván k Hermannu Hessemu a Jorgemu Luisi Borgesovi. Zároveň nepopírají, že tematika Coelhova románu není nikterak originální. Ze začátku novináři pochybují o větší úspěšnosti knihy v České republice, později však toto tvrzení přehodnocují. Lenka Sedláková ve své recenzi dílu vytýká občasnou snahu poučovat a nabádat. Jiní se naopak k této tendenci, kterou nazývají „optimistickým poselstvím“, vyjadřují kladně. Pozitivně hodnotící jsou rovněž novinové příspěvky, které se zabývají audio zpracováním a divadelní inscenací *Alchymisty*.

Vyloženě záporně se k dílu staví jen poslední z výčtu recenzí. Autor v jejím závěru komentuje knihu následujícím způsobem: *Jaký smysl do ní vložit, aniž má člověk nadšení – slovy filozofa Zdeňka Kratochvíla – esoterické kozy? Pro sociologa je Alchymista jistě poučná kniha, pro mne to ale bylo čtení dosti zkrušující.*⁸

⁴ ANL - Výsledky dotazu: Slova-Všechna pole= Paulo Coelho. NK ČR. *Databáze Národní knihovny ČR* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/6U9DXGG8G8DPVPJU2X66BN1G6B3V7UC5EYSSJ115PV9MUQBMVP-20301?func=find-b&find_code=WRD&x=0&y=0&request=paulo+coelho&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&adjacent=N

⁵ SEDLÁKOVÁ, Lenka. Pohádka o odvaze trvat na svém. *Denní telegraf*. 1995, roč. 4, č. 279

⁶ ZÍTKOVÁ, Irena. Osobní příběh - báje. *Nové knihy*. 1995, č. 45

⁷ JANDEROVÁ, Drahoslava. Příběh o naplněném snu. *Český týdeník*. 1996, roč. 2, č. 167

⁸ KASAL, Lubor. Výlov. *Tvar*. 2009, roč. 20, č. 17

2 Život Paula Coelho

2.1 Dětství a počátky zájmu o literaturu

Paulo Coelho se narodil 24. srpna 1947 v Rio de Janeiru. V roce 1952 byl zapsán do Mateřské školy sv. Patricia a roku 1954 přestoupil do školy Panny Marie Vítězné. Cílem jeho rodičů však byla prestižní škola sv. Ignáce.⁹ U přijímacích zkoušek ke Sv. Ignáci Paulo napoprvé propadl a byl přijat až napotřetí roku 1958.

Důležitým momentem v jeho životě se stává období kolem dvanáctého roku, kdy si pořídil první zápisník. Deníku se svěřoval naprosto se vším.¹⁰ Ačkoli výsledky ve škole byly ubohé, Paulo byl náruživým čtenářem. [...] *začal klasiky literatury pro děti a mládež [...] a záhy měl několikrát přečtenou celou řadu Sherlocka Holmesa.*¹¹ Od svých studií na Sv. Ignáci začal pravidelně písemně komentovat veškeré knihy, které přečetl.¹²

*Kromě toho, že vyhrál autorskou soutěž ve Škole Panny Marie Vítězné, stal se básníkem na plný úvazek hned, jak se naučil číst a psát,*¹³ a hojně tvořil verše pro své nejbližší okolí. Další úspěch slavil se svou básní *Třináctiletá žena*, díky které vyhrál školní soutěž na Sv. Ignáci. Paulo se, omámen vítězstvím, rozhodl být spisovatelem, ale rodiče jeho nadšení nesdíleli.

2.2 Mládí – období divadla, drog a černé magie

*Když Paulo koncem roku 1962 končil první stupeň střední školy, musel poslechnout otce a zapsat se na přírodovědnou větev, a ne na humanitní, jak měl původně v úmyslu.*¹⁴ Jeho prospěch se však neustále zhoršoval, a tak byl nucen přestoupit ze Sv. Ignáce na méně obtížnou školu Colégio Andrews, kde se stal členem amatérské divadelní skupiny.¹⁵ Do tohoto období spadá Paulova první novinářská zkušenost a také jeho první hospitalizace v psychiatrické léčebně. Tehdy se mu ještě

⁹ MORAIS, F. str. 59 – 60

¹⁰ Ibidem, str. 73

¹¹ Ibidem, str. 81

¹² Ibidem, str. 81

¹³ Ibidem, str. 83

¹⁴ Ibidem, str. 87

¹⁵ Ibidem, str. 90 – 101

podářilo uniknout před léčbou elektrošoky.¹⁶ Depresivní stavy se mu v průběhu života vracely a byl hospitalizován ještě dvakrát, přičemž podstoupil právě léčbu elektrošoky.

V roce 1965 Paulo získal svou první divadelní roli. Později začal vytvářet vlastní divadelní počiny a kromě toho divadelní hry také překládal a režíroval. Paulo nakonec musel přestoupit z Colégio Andrews na ještě méně náročnou školu Guanabara¹⁷, kde dokončil přírodovědnou větev, která se stala jeho nejvyšším dosaženým vzděláním.

V roce 1969 se oženil se ženou jménem Vera Richterová. Během jejich sňatku byl poprvé zadržen brazilským vojenským režimem. Od sedmdesátých let pravidelně kouřil marihuanu a postupně se propracoval i k tvrdším drogám. *Se stejnou lehkostí, s jakou přešel od jezuitského křesťanství k marxismu, se teď stal horlivým stoupencem hnutí hippies, zaplavujícího celý svět.*¹⁸ Vztah s Verou nakonec nevydržel.

V té době se začal zajímat o magii a okultismus a pokoušel se stát členem satanské sekty Ordo Templi Orientis. Díky okultismu a záhadám se seznámil se svým hudebním partnerem Raulem Seixasem, kterému psal texty. Největšího úspěchu dosáhly jejich desky *Gita* a *Před deseti tisíci lety*. V bytě, který si pořídil z financí nabytých prostřednictvím hudební tvorby, se mu prý zjevil Ďábel. Nebylo to poprvé, co měl Paulo nějaké zjevení. Různá zjevení se opakovala během celého jeho života. Další týden byl podruhé zadržen policií. Tentokrát se nejednalo o omyl jako předtím. Důvodem byla jeho hudební tvorba. Paulo se po tomto incidentu definitivně rozešel s Ordo Templi Orientis. Za nějakou dobu se také rozhodl skoncovat s kokainem a byl přijat nahrávací společností na jeden z vedoucích postů.

Paulo vstoupil do druhého manželství s dívkou jménem Cissa. To však skončilo roku 1979. Pozici ve Philipsu vyměnil za místo u konkurenční společnosti CBS, o které však zanedlouho přišel. Jeho životní partnerkou se nakonec stala Christina Oiticicová, s níž se blíže poznal v roce 1979 na vánočním obědě, a od té doby spolu žijí, ačkoli jejich svazek nebyl formálně potvrzen.¹⁹ Paulo začal pracovat v TV Globo a peníze mu rovněž přicházely z autorských práv k písňovým textům. Na popud Chris se vydali na společnou cestu po Evropě, která trvala osm měsíců. Během putování se Paulo rozhodl skoncovat s marihuanou a také se poprvé setkal se svým budoucím Mistrem, členem katolického řádu Beránek království pozemského (Regnus Agnus Mundi). Mistr nabídl Paulovi, že ho povede v cestě magie, a ten nabídku přijal. Od té doby musel plnit tzv.

¹⁶ MORAIS, F. str. 114

¹⁷ Ibidem, str. 126

¹⁸ Ibidem, str. 187

¹⁹ Ibidem, str. 325

ordinálie, které mu jeho Mistr uložil. Paulo a Chris se rozhodli zůstat ještě nějakou dobu v Evropě, v důsledku čehož Coelho přišel o místo v Globo.²⁰

2.3 Paulovi se začíná plnit jeho sen – stát se slavným spisovatelem

Po návratu z Evropy si Paulo zřídil vlastní nakladatelství. Roku 1986 podstoupil svatojakubskou poutní cestu do Santiaga de Compostela, ze které vyšel při psaní své první úspěšné knihy *Poutník – Mágův deník*. Úkoly zadané Mistrem se od té doby často stávaly inspirací jeho knih. Paulo uvažoval, že by knihu vydal ve vlastním nakladatelství, ale nakonec se rozhodl pro nakladatelství Eco²¹. *Poutník* se dostal i mezi nejprodávanější tituly v Brazílii, ale teprve *Alchymista* mu otevřel dveře do celého světa.

Ve druhé polovině roku 1988 dostal Paulo uloženou další ordinálii. Tentokrát měl společně s Chris čtyřicet dní pobývat v Mohavské poušti.²² Toho roku se také seznámil se svou budoucí agentkou Mônica Antunesovou a přešel od nakladatelství Eco k jeho konkurentovi Rocco. Roku 1990 Paulo vydává knihu s názvem *Brida*. Kritika ji přijala s velkou nelibostí. Čtenářský zájem o knihu to však nijak neovlivnilo a ta se brzy stala bestsellerem. Tak to bylo i u většiny jeho dalších děl – zatímco domácí kritika se vyjadřovala nelichotivě (což se nedá říct o té zahraniční), u čtenářů knihy slavily úspěch. Po *Bridě* následovaly *Valkýry*, které vyšly roku 1992.

Na počátku devadesátých let začala Paulova díla pronikat do zahraničí, nejprve do Spojených států a později do Austrálie a Evropy. Roku 1994 vydal knihu *U řeky Piedra jsem usedla a plakala* a soubor krátkých textů pod názvem *Maktúb*. Paulo nyní díky svým knihám, za které sbíral četná ocenění a o něž byl zájem ve filmařských studiích, cestoval po celém světě. Další kniha s názvem *Pátá hora* vyšla v Brazílii roku 1996 již u nového vydavatelství Objetiva. O rok později vychází *Rukověť bojovníka světla*.

V další vydané knize *Veronika se rozhodla zemřít* Paulo odhalil svou vlastní léčbu elektrošoky. Následující titul *Ďábel a slečna Chantal* vyšel v roce 2000. Po svém jmenování do Brazílské literární akademie se Paulo poradil s Knihou proměn, s kterou se o důležitých rozhodnutích radil během celého života, a přešel zpět k vydavatelství

²⁰ MORAIS, F. str. 342

²¹ Ibidem, str. 375

²² Ibidem, str. 384

Rocco, kde vyšla v roce 2003 jeho další kniha *Jedenáct minut*.²³ Roku 2006 následovala kniha *Záhir*. V roce 2006 Paulo pod titulem *Jako řeka, jež plyne* [...] vydal sbírku povídek, myšlenek a úvah, které publikoval v novinách v 58 zemích.²⁴ Toho roku také dokončil knihu *Čarodějka z Portobella*, která vyšla jako jeho první titul v nakladatelství Planeta Brasil, a musel vykonat další ordinálii.²⁵ Paulo tento čas strávil částečně cestou po Transsibiřské magistrále, což byl jeho dávný sen.²⁶

K Paulovým šedesátým narozeninám (a k 100 milionům prodaných výtisků) vyšla brožura shrnující *Paulovu cestu od doby, kdy před dvaceti lety vydal svou první významnou knihu Mágův deník*. [...] *Na dalších stránkách byl přehled 31 z 63 cen* [...] *a vyznamenání* [...], jež autor nebo jeho knihy dostali, a seznam 160 zemí, kde vyšly překlady jeho děl.²⁷ K jeho čtenářům a obdivovatelům patří takové osobnosti jako Bill Clinton, Jacques Chirac, Vladimir Putin, Julia Roberts nebo Umberto Eco. Aktivně se účastní mezinárodního života a byl dokonce jmenován zvláštním poradcem OSN pro program Duchovní konvergence a mezikulturní dialog. Zatím poslední knihou, kterou Paulo vydal, je *Alef*, který vyšel v roce 2011.

²³ Ibidem, str. 452 - 453

²⁴ MORAIS, F. str. 466

²⁵ Ibidem, str. 471

²⁶ Ibidem, str. 473

²⁷ Ibidem, str. 480

3 Magický realismus v díle Paula Coelho

3.1 Přístupy k magickému realismu

Ansgar Nünning ve svém *Lexikonu teorie literatury a kultury* říká, že koncept magického realismu se v literární vědě užívá pro romány a jiné narativní formy, ve kterých na sebe vzájemně působí realistické a nerealistické prvky. *Z realistické struktury vyprávění, spočívající na historicky konkrétních společensko-politických okolnostech, vystupují fantastické momenty, odvozené z rituálních obřadů [...], → mýtů a snů.*²⁸ Všednodennost je zde plná iracionálních jevů, mezi které můžeme řadit například různé předtuchy, magické předměty, duchy zemřelých, zázračné události apod.²⁹ *V mytické narativní perspektivě jsou fantastické jevy součástí každodennosti – a zároveň všední věci mají fantastické vlastnosti.*³⁰ Magický realismus můžeme chápat jako mezinárodní stylový fenomén, ačkoli je spojován především s latinskoamerickým vypravěčským uměním.³¹ Autor sice zmiňuje také termín „zázračné reálno“ v souvislosti s dílem Aleja Carpentiera, ale nijak blíže pojem nedefinuje.

Čtyři základní principy magického realismu formuloval český hispanista Emil Volek a ve své publikaci je uvádí Anna Housková. Jsou jimi: „1. tradiční a moderní škála sociálních konfliktů („realismus“); 2. simulakrum indiánské, černošské a lidové kreolské kultury jako materiál pro magický úhel pohledu („zázračné reálno“); 3. totalizující univerzální symbolicko-mytická projekce všednosti; 4. nové experimentální techniky.“ *Všechny čtyři prvky tvoří podle Emila Volka první, nejúplnější modalitu magického realismu [...].*³²

Stejná autorka dále uvádí, že pro magický realismus byl důležitý zejména vliv surrealismu, i když pojem jako takový má svůj původ ve výtvarném umění: *Hispanoamerický magický realismus bývá uváděn do souvislosti s evropským postexpresionistickým malířstvím a magickou atmosférou [...]. [...] Avšak souvislost*

²⁸ NÜNING, A. *Lexikon teorie literatury a kultury*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. 912 str. str. 469

²⁹ HOUSKOVÁ, A. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998. 205 str. str. 105 - 106

³⁰ *Ibidem*, str. 106

³¹ NÜNING, A. str. 469

³² HOUSKOVÁ, A. str. 104

*s evropskou avantgardou zůstává na povrchu – nová hispanoamerická próza je hlouběji zakořeněna ve vlastní kultuře.*³³

3.2 Magický realismus a zázračné reálno

3.2.1 Dosavadní přístupy

Jak bylo výše uvedeno, Ansar Nünning uvádí kromě pojmu magický realismus také termín „zázračné reálno“, který však blíže nespecifikuje. Touto problematikou se podrobněji ve své publikaci zabývá Eva Lukavská. Diskuze o magickém realismu a „zázračném reálnu“ se v Latinské Americe vedou několik desítek let, přičemž vyvrcholily v šedesátých letech minulého století. Zároveň vzniklo několik monografií, které měly přesněji vymezit oba pojmy. Výsledky však byly povětšinou rozporné.³⁴

Dosavadní koncepce magického realismu a „zázračného reálna“ byly koncem sedmdesátých let utříděny na základě existujících studií Juanem Barrossem do tří skupin.³⁵ *Do první skupiny patří ti, kteří věří v existenci tajemství skrytého ve skutečnosti, přičemž za výraz tajemství lze dosadit mimo jiné neobvyklé psychické procesy či deformující sílu subjektu [...]. Druhou skupinu tvoří kritici, kteří chápou magický realismus jako techniku nebo soubor literárních postupů, které umělci dovolují ztvárnit skutečnost subjektivním způsobem [...]. Kritici třetí skupiny zastávají tzv. etnologické pojetí magického realismu: podle něho se magický realismus vyznačuje zobrazením skutečnosti odpovídajícím předvědeckému nazírání na svět amerických Indiánů a černochoů a spočívá v propojení racionálních a iracionálních postojů.*³⁶ V devadesátých letech pak převládlo právě etnologické pojetí.³⁷

3.2.2 Rozdíly a shody mezi Carpentierem a Márquezem

Carpentier ve své „teorii“ vychází ze dvou předpokladů. Prvním je, že americká skutečnost již sama o sobě nese výjimečné znaky oproti té evropské. Druhým pak je víra v onu výjimečnost („zázračné reálno“), kterou musí být autor obdařen, aby ji mohl

³³ HOUSKOVÁ, A. str. 105

³⁴ LUKAVSKÁ, E. „Zázračné reálno“ a magický realismus: Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez. 1. vyd. Brno: Host, 2003. 198 str. str. 7

³⁵ Ibidem, str. 21

³⁶ Ibidem, str. 21

³⁷ Ibidem, str. 21

vůbec spatřit. Právě ona dokáže vytvářet literární „zázračný realismus“.³⁸ *Zatímco Carpentier apeluje na umělce „víru“ v „zázračné reálno“, Gabriel García Márquez [...] se dovolává spisovatelovy vůle zobrazovat reálné jako magické. S Carpentierem se shoduje v tom, že americká skutečnost se vyznačuje výjimečnými kvalitami.*³⁹ Kromě oné vůle je pro Márqueze rovněž podstatný smysl pro zázračné a nadpřirozené, který je prý zděděný po galicijských a afrických předcích, kteří byli přivezeni do karibské oblasti.⁴⁰

Podle Maria Vargase Llosa vytváří García Márquez ve své tvorbě nové světy, jelikož je nespokojený se skutečností. Oproti tomu Carpentier zobrazuje svět, který je již ve své podstatě zázračný, přičemž využívá své rozsáhlé encyklopedické znalosti.⁴¹ Márquez na rozdíl od Carpentiera nevyužívá encyklopedických znalostí, ale faktů daných bezprostřední skutečností a osobní empirickou zkušeností.⁴²

Lukavská se na základě analýzy díla nejznámějších představitelů magického realismu (Gabriel García Márquez) a „zázračného reálna“ (Alejo Carpentier) snaží určit rozdíly mezi těmito dvěma pojmy a zároveň stanovuje jejich vzájemné podobnosti. Její závěry jsou následující. Jako jeden z určujících znaků díla obou autorů stanovuje vztah mezi historií a mýtem.⁴³ Koncept „zázračného reálna“ má podle ní za úkol mytizovat latinskoamerickou realitu a literatura „zázračného reálna“ pak synchronizuje historický a mytický čas. Je zde důležitý pohyb od skutečného k mytickému. U Márqueze pak můžeme nalézt pohyb opačný – od mytické reality, ve které je přítomna prapůvodní jednota a čistota, k jejímu znesvěcení, což vede k apokalypse.⁴⁴ *Dichotomie historie – mýtus předurčuje u obou autorů podvojnost románového univerza. [...] Dichotomie historie – mýtus koreluje s dichotomií světské – posvátné, kterou nalezneme jak v základech Carpentierových románů „zázračného reálna“, tak v magickém realismu představovaném Garcíou Márquezem.*⁴⁵

Rozdíl je i mezi závěrečným postojem hrdinů obou autorů. Zatímco ti Carpentierovi na konci své cesty věří v člověka a možnost vytvoření lepšího světa, Márquezovi si jsou vědomi zkázy, která čeká jejich svět.⁴⁶ Lukavská označuje tento hodnotový protipohyb za základní rozdíl mezi „zázračným reálnem“ Aleja Carpentiera a

³⁸ LUKAVSKÁ, E. str. 24 – 25

³⁹ Ibidem, str. 27

⁴⁰ Ibidem, str. 30

⁴¹ Ibidem, str. 29 – 30

⁴² Ibidem, str. 32 – 33

⁴³ Ibidem, str. 156

⁴⁴ Ibidem, str. 159 – 160

⁴⁵ Ibidem, str. 161 – 162

⁴⁶ Ibidem, str. 162

magickým realismem Garcíi Márqueze.⁴⁷ Jako společné znaky spojující jejich dílo pak uvádí: 1. *společná témata* [...]; 2. *ztvárnění světa jako mytického prostoru, jako kosmu uprostřed chaosu*; 3. *podvojnost románového světa (svět skutečný a svět zdání), která se projevuje podvojností bytostí, které ho zabydlují* [...]; 4. *dichotomie světské – posvátné*; 5. *dichotomie stvoření – apokalypsa*; 6. *intertextový a hypertextový charakter románů* [...]; 7. *technika odrazů a anticipací*; 8. *přítomnost obou autorů ve vlastních textech*; 9. *společné rysy mužských postav (především vitalita a smyslnost)*; 10. *přítomnost nadpřirozených úkazů* [...].⁴⁸

3.3 Vtah magického realismu a „zázračného reálna“ k dílu Paula Coelho

Pokud budeme vycházet z předpokladu, že magický realismus a „zázračné reálno“ jsou dva odlišné pojmy, jak uvádí Lukavská, potom by Coelhoův *Alchymista* na základě výše uvedených tvrzení vykazoval spíše znaky „zázračného reálna“. Jedná se o několik zásadních rysů, v kterých se *Alchymista* shoduje s Carpentierovým dílem.

3.3.1 Profánní a sakrální prostor z pohledu Aleja Carpentiera

Na rozdíl od Garcíi Márqueze a Aleja Carpentiera nevyužívá Paulo Coelho jako sakrálního prostoru Latinskou Ameriku, nýbrž africkou poušť. Evropská kultura jako taková je v díle Aleja Carpentiera považována za něco pokleslého. [...] *jeho okouzlení Amerikou, [...], je přímo úměrné jeho znechucením zfašizovanou a dekadentní Evropou* [...].⁴⁹ Viděno tedy jeho optikou, vychází Santiago z pokleslého prostředí a směřuje do prostoru sakrálního, který je zde reprezentován africkou pouští. Tento pohyb je typický právě pro Carpentierova díla, jak bylo výše uvedeno.

3.3.2 Téma iniciační cesty

Dalším z těchto znaků je iniciační cesta. Téma zasvěcení jako takového je jedním z důležitých motivů v Carpentierově díle. V souvislosti s jeho románem *Ztracené kroky* zmiňuje Lukavská následující znaky iniciační cesty: *odtržení od domova, zpřetrhání rodinných pout, vstup do pralesa tajemným vchodem, podstoupení*

⁴⁷ LUKAVSKÁ, E. str. 163

⁴⁸ Ibidem, str. 163

⁴⁹ Ibidem, str. 25

*zkoušek, návrat domů (znovuzrození), hlubší pochopení skutečnosti, jež [...] poskytuje nové životní možnosti.*⁵⁰ Toto schéma pak ještě dále rozšiřuje o bloudění hlavního protagonisty, přítomnost iniciační panny zasvětitelky a zasvětitel (ten adepta doprovází ze světského do sakrálního prostoru a ukazuje mu tajný vchod do tohoto prostoru), podstoupení cesty do hlubin času a prostoru, protagonista se postupně stává součástí sakrálního prostoru, přítomnost tzv. bytosti středu, která sídlí v posvátném prostoru (touto postavou bývá většinou Bůh), dualismus světského a posvátného prostoru a návrat ad originem a s tím související platónská anamnesis, neboli rozpomínání duše.⁵¹

Pokud chceme hledat paralelu s Coelhovým Alchymistou, objevíme následující. Santiago opouští Andalusii jakožto svůj rodný kraj. V Africe musí podstoupit řadu zkoušek, překonat různé nástrahy a překážky, přičemž dlouhou dobu putuje/bloudí pouští. Poušť je zde oním sakrálním prostorem, jak již výše bylo zmíněno, a jako „tajný“ vchod může být chápána hospoda, ve které se Santiago rozhoduje, zda se vrátit zpět do Evropy (světský prostor) nebo se vydat do pouště. V oáze následně potká pannu zasvětitelku (Fátimu), která mu ukáže cestu k zasvětitelovi (Alchymistovi). Ten ho pak dále doprovází. Santiago se postupně stává součástí sakrálního prostoru (učí se rozpoznávat znamení pouště), kde se setká s bytostí středu (bohem, neboli Rukou, která vše psala, jak je zde nazýván). Na konci svého putování dojde k poznání a opět se vrátí do rodného kraje, aby zde svou cestu završil. Stejně jako v Carpentierových dílech se jedná ve své podstatě o mýtus zasvěcení, mýtus o iniciačním putování adepta.

3.3.3 Spojení mytického a skutečného

Dalším podstatným znakem, ve kterém se Coelhův *Alchymista* shoduje s dílem Aleja Carpentiera, je spojení mytického a skutečného. *Všechny Carpentierovy romány jsou více či méně výrazem této (archetypální) představy. Úsilí realizovat mýtus o ideálním životě v ideální obci, jinými slovy: „transformovat empirický svět ve svět mytický, dosáhnout v tomto životě Edenu a jednou provždy synchronizovat mytickou a empirickou realitu“, [...]. Přesně toho Santiago dosáhne na konci svého putování – Edenu v tomto životě v podobě nalezení pokladu a své životní lásky. Tak jako Carpentierovi hrdinové věří Santiago v lepší svět, protože ho ve své podstatě našel.*

⁵⁰ LUKAVSKÁ, E. str. 87

⁵¹ Ibidem, str. 158

3.3.4 Společné znaky magického realismu a „zázračného reálna“ u P. Coelho

Výše jsme vyjmenovali znaky, ve kterých se Coelhoův *Alchymista* shoduje s dílem Aleja Carpentiera, což ho podle našeho názoru opravňuje k tomu, aby byl klasifikován spíše jako literatura „zázračného reálna“. Pojdme se však nyní ve stručnosti podívat na znaky, které *Alchymista* vykazuje a které jsou společné jak pro magický realismus, tak „zázračné reálno“, jak uvádí Lukavská. Byla by to zejména dichotomie světského a posvátného, jak již výše bylo zmíněno, dále pak intertextový odkaz (např. biblická postava Melchisedeche) a přítomnost nadpřirozených jevů.

4 *Alchymista* a interkulturní komunikace

4.1 Vymezení pojmu „interkulturní komunikace“ a aplikace na Coelhoovo dílo

Při objasnění výše uvedeného pojmu se opět obrátíme na Ansgara Nünninga a jeho *Lexikon teorie literatury a kultury*. Autor ve své publikaci říká, že *za i. k. se považuje interpersonální interakce mezi příslušníky různých skupin nebo kultur, k níž dochází prostřednictvím jazykových → kódů.*⁵² Dále uvádí, že se jedná o dynamický proces, který je podmíněn tolerancí, empatií, odpovídajícími technikami výuky a specifickými kulturními znalostmi. Ve vztahu ke kompetentnímu řečovému jednání přináší tento proces různá očekávání a interpretace.⁵³

V širším slova smyslu se interkulturní komunikací zabývá Jan Průcha ve své publikaci *Interkulturní komunikace*. Hovoří zde o ní jako o multidisciplinárním fenoménu, který souvisí s celosvětovým rozvojem civilizace, a uvádí tři možná pojetí. Těmi jsou: 1) interkulturní komunikace jako proces, 2) vědecká teorie a výzkum a 3) edukační a podpůrné aktivity.⁵⁴ Nás bude zajímat výhradně bod dvě, který Průcha popisuje následujícím způsobem: [...] *teorie a výzkum interkulturní komunikace, které se zaměřují na studium obsahu interkulturní komunikace, subjektů začleněných do tohoto procesu, podmínek a překážek jeho průběhu, a také efektů vznikajících působením interkulturní komunikace.*⁵⁵

Pokud budeme interkulturní komunikaci aplikovat na Coelhoova *Alchymistu*, zjistíme, že je bezpochyby jejím prostředkem. Text, jako jeden ze způsobů komunikace, se v tomto případě dostává do celosvětového oběhu a do rukou příslušníků zcela jiných kultur a skupin.

4.2 Interkulturní literatury

Miloš Zelenka se ve své nejnovější publikaci *Komparatistika v kulturních souvislostech* zmiňuje o interkulturních literaturách. *Za interkulturní literatury jsou*

⁵² NÜNNING, A. str. 345

⁵³ *Ibidem*, str. 345

⁵⁴ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. 200 str. str. 13

⁵⁵ *Ibidem*, str. 13

považovány většinou ty, které tematizují či překračují hranice mezi kulturami nebo subkulturami, jako jsou literatury postkoloniální, literatury národnostních menšin (mikroliteratury), literatury migrantů, exilová literatura apod.⁵⁶ Z uvedených příkladů by Coelhoovo dílo jako celek spadalo jednoznačně do literatury postkoloniální.

Nünning charakterizuje postkolonialismus v nejširším smyslu následovně: [...] „veškerá kultura ovlivněná imperiálním procesem od momentu kolonizace do současnosti“ (Aschcroft ad. 1989, s. 2), a zahrnuje tak v podstatě obě strany vzájemného vztahu mezi (bývalými) kolonizátory a (bývalými) kolonizovanými.⁵⁷ Evropské kulturní dědictví tak bylo přenášeno do jiných zemí, se kterým se tyto vypořádávaly. Právě postkoloniální literatury jsou výsledkem střetnutí a vzájemné komunikace dvou kultur (kolonizované a kolonizující). V souvislosti s postkolonialismem hovoří Nünning také o vývoji samostatných discourse networks, které s odvoláním na Kittlera popisuje jako „sít' technik a institucí [...], které dovolují dané kultuře adresovat, ukládat a zpracovávat relevantní data“ [...].⁵⁸ Jejich příkladem je právě výše rozebíraný magický realismus (popř. „zázračné reálno“).

Zelenka se pak dále zmiňuje o světové literatuře jako o hodnotově rovnocenné meziliterární síti. Jejím prostřednictvím je pak realizován nenásilný dialog kultur a světů.⁵⁹ Jedinými opěrnými body nejsou v interkulturním chápání národní literatury. Autor v této souvislosti hovoří o kulturních regionech, které nejsou vázány na etnicko-jazykové bariéry či politické hranice.⁶⁰ *S interkulturními studii souvisí i tzv. imagologie jako disciplína srovnávací literární vědy, která zkoumá prostřednictvím obrazu (les images) cizího (heteroimages) a vlastního (autoimages) topos „jiného“ v literárních textech. [...] Spisovatelé si vybírají cizince či cizí zem jako objekt svého zobrazení, aby zdůraznili nejen blízkost a porozumění, ale především hodnotovou a estetickou „jinakost“ či dokonce nadřazenost.*⁶¹ U Paula Coelhoa je dichotomie cizího a vlastního souvztažná s dichotomií sakrálního a světského, přičemž je možné sledovat jakousi nadřazenost právě cizího (sakrálního) prostředí.

4.3 Mezi jednotou a růzností

⁵⁶ ZELENKA, M. *Komparatistika v kulturních souvislostech*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2012. 178 str. str. 8 – 9

⁵⁷ NÜNNING, A. str. 618

⁵⁸ Ibidem, str. 153

⁵⁹ ZELENKA, M. str. 9

⁶⁰ Ibidem, str. 9 – 10

⁶¹ Ibidem, str. 11

Jako výchozí literatura pro tuto kapitolu bude použita publikace Claudia Guilléna *Mezi jednotou a růzností: Úvod do srovnávací literární vědy*. Autor se ve své knize sice zabývá právě komparatistikou, ale zároveň zde zmiňuje poznatky cenné pro interkulturní rozsah uměleckého textu, které s touto vědní disciplínou souvisejí. Jak uvádí Ansgar Nünning ve svém *Lexikonu teorie literatury a kultury*, je komparatistika *srovnávací liter. věda, jež srovnává dvě nebo více liter. děl z různých jazykových oblastí*.⁶² Právě kontaktem těchto různých jazykových oblastí dochází k interkulturní komunikaci. Nünning pak dále vymezuje oblasti, kterými se komparatistika zabývá. Jsou to následující: (a) *typologické srovnání*; (b) *genetické srovnání*; (c) *problémy recepce v cizím kulturním kontextu*; (d) *problémy liter. překl. nebo odborného překl.*; (e) *otázky → periodizace [...] a (f) otázky tematologie (→dějiny látek a motivů)*.⁶³ Pro naše účely bude praktické zabývat se zejména body (c) a (d), popř. (f).

4.3.1 Napětí mezi lokálním a univerzálním

V jedné z prvních kapitol své publikace Guillén cituje Heideggera, který říká, že *Umění je neredukovatelné na území, národ a dobu, které ho zplodily; je však od nich neoddělitelné [...]*.⁶⁴ Coelhoův *Alchymista* je více než přesvědčivým důkazem, alespoň pro část tohoto tvrzení. Od doby, kdy byl napsán, byl přeložen do neobvykle velkého počtu jazyků. Tím jednoznačně překročil hranice území a národa. Od doby, kdy byl poprvé vydán, uplynulo více než dvacet let a stále oslovuje nové a nové čtenáře. Avšak pro dobový přesah je podle našeho názoru potřeba delší časový úsek.

Guillén pak dále uvádí, že *[j]e omylem představovat si jako model či obraz velkého spisovatele člověka, který dokonale zapadá do homogenního kulturního prostředí, jež ho obklopuje, přidržuje se jediného jazyka, vymezených [...] prostředků, určité společenské skupiny. [...] A na druhé straně existuje bezpočet prvořadých spisovatelů, kteří odešli z okruhu své rodné kultury a dostali se tak do styku s cizími formami a novými tématy, anebo bloudili z místa na místo ze zvědavosti, nebo proto, že byli vypovězeni, nebo sami odešli do exilu*.⁶⁵ Coelho by pak toto tvrzení naplňoval opět částečně. Jeho neustálé cestování po světě se mu častokrát stalo inspirací pro jeho knihy. I *Alchymista* byl podnícen autorovou cestou do Egypta, kde měl Coelho podle svých slov další ze svých „vidění“. Otázkou zůstává, zda je autor skutečně přesvědčen,

⁶² NÜNNING, A. str. 389 - 390

⁶³ Ibidem, str. 390

⁶⁴ GUILLÉN, C. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. 1. vyd. Praha: Triáda, 2008. 456 str. str. 15

⁶⁵ Ibidem, str. 20

že k podobným viděním dochází, nebo se jedná např. o pouhý marketingový tah. Tato problematika by se mohla stát předmětem dalšího výzkumu. O ostatních bodech výše uvedeného tvrzení by se dalo spekulovat a ve shodě s českými recenzenty tvrdíme, že Coelho svým stylem nijak nenarušuje zaběhlé postupy, ale síla jeho knihy spočívá v jiných hodnotách, k čemuž se ještě vrátíme v následující kapitole.

Jako o posledním, a pro nás důležitém, bodě hovoří Guillén konkrétně o hispanoamerické próze a její určité vykořeněnosti, přičemž se odvolává na Octavia Paze. [...] *abychom se mohli vrátit domů, musíme nejdřív riskovat domov opustit. Navrací se jen ztracený syn. Vytýkat hispanoamerické literatuře vykořeněnost znamená přehlížet, že pouze vykořenění nám umožnilo získat náš díl reality. Vzdálenost byla podmínkou objevení [...].*⁶⁶ Tvrzení popisuje hispanoamerickou prózu jako celek. Pokud bychom ho však chtěli aplikovat výhradně na Coelho *Alchymistu*, dojdeme k závěru, že se s dílem perfektně shoduje. Santiago musí nejprve během své iniciační cesty, kterou jsme blíže probírali v předchozí kapitole, opustit své kořeny, aby se k nim mohl v závěru vrátit. Je to onen „ztracený syn“, který se navrací.

4.3.2 Prostorový a časový dosah tématu

Guillén se ohledně této problematiky mimo jiné odvolává k Alexandru Ciorănescu, který tvrdí, že [...] *pod nahodilými formami kultury musí existovat základní jednota, spontánní, a nikoli podmíněná kontakty, vzájemnými výměnami nebo zvláštními případy vlivu či nápodoby.*⁶⁷ K tomu, aby bylo nějaké téma považováno za nadnárodní, je podle Guilléna potřeba jeho obsáhnutí vzdálenosti Východ/Západ, oddělující prostorově daleké civilizace, které na sobě nejsou závislé. Tematika *Alchymisty*, jakožto i ostatních Coelhových děl, by tedy mohla být vzhledem k mezinárodnímu úspěchu považována za nadnárodní téma. *Může se ukázat, že určitý motiv, určitý slovní prostředek, určité uspořádání, které máme a známe u nás, v rámci našeho omezeného kulturního a literárního světa, není prchavým provinčním jevem, lokální zvyklostí, nahodilým rozmarem, ale vlastností mnohem širší reality: snad téměř všech literatur.*⁶⁸

Kromě prostorového rozsahu daného tématu hovoří autor také o jeho časovém rozpětí a dialogu mezi proměnlivostí a kontinuitou, přičemž tvrdí, že vše není ani

⁶⁶ GUILLÉN, C. str. 21

⁶⁷ Ibidem, str. 24

⁶⁸ Ibidem, str. 27

proměnlivé, ani kontinuální. Historické vědění o psané literatuře podle něj [...] *implikuje neustálý proces rozlišování. Všechna témata – i láska a smrt – se dělí a člení. Zvyk, opakování, cyklický návrat ustupují změně. Mění se nejen formy, slova a individuální rysy, nýbrž i to, co muži a ženy cítí, oceňují a prohlašují.*⁶⁹ Tato změna však podle autora není naprostá, protože by pak žádný prvek, ať národní či nadnárodní, nebyl schopen odolat času. Odehrává se tak dialog mezi jaksi základními či návratnými prvky, které jsou společné napříč časem pro různé literatury, a vítaným a potřebným vývojem.⁷⁰ Dílčí motivy, které Coelho využívá, se řadí jistě k těm, které se v průběhu času vrací. Jedná se opět o již zmíněnou iniciační cestu, putování za svým snem, ale i motiv náhlého zamilování a cestu za pokladem.

4.3.3 Světovost

Výše jsme se zmínili o interkulturních literaturách. Tak, jak jsme si je vymezili s pomocí Zelenkovy publikace, by se dalo hovořit o jisté světovosti těchto děl. Sám autor ostatně dále hovoří o světové literatuře. Jak ale vlastně onu světovost chápat?

Guillén hovoří o termínu *Weltliteratur*, který v pozdějším věku prosazoval Johann Wolfgang Goethe. Tento pojem je však podle Guilléna nejednoznačný a může označovat několik různých skutečností. Prvním významem by byl souhrn všech národních literatur, což je však podle autora přehnané.⁷¹ S tímto tvrzením se naprosto ztotožňujeme, jelikož každý autor by pak automaticky obdržel přívlastek „světový“.

Druhý význam by zahrnoval *ta díla, která byla čtena a ceněna za hranicemi své vlasti; zkrátka autoři posvěcení buď několika váženými kritiky, nebo množstvím čtenářů. [...] S tímto pojetím souvisí idea „kánonu“, který je historickým a institucionálním konstatováním, anebo ambiciózní osobní antologií.*⁷² U Paula Coelho a jeho *Alchymisty* se rozhodně nedá hovořit o nějakém výrazně kladném hodnocení ze strany kritiků, přinejmenším těch domácích. Z tohoto pohledu však jeho knize propůjčuje onu světovost právě velké množství čtenářů napříč kontinenty.

A konečně zde máme třetí pojetí, které redukuje druhý význam na ty spisovatele, jež spadají do výběrové či první kategorie.⁷³ *Předkládá rozumný výběr velkých světových klasiků, přičemž „jako světová se chápe všechna tvorba schopná zaujmout*

⁶⁹ GUILLÉN, C. str. 27

⁷⁰ Ibidem, str. 27 – 28

⁷¹ Ibidem, C. str. 45

⁷² Ibidem, str. 45 – 46

⁷³ Ibidem, str. 46

všechny“, jak uvádějí Martín de Riquer a José María Valverde v předmluvě ke své práci *Historia de la literatura universal* [...].⁷⁴ To, zda bude Coelhoův *Alchymista* zařazen do klasických děl, ukáže opět až čas, neboť, jak dále uvádí Guillén, [p]ro mnohé evropské země a čtenáře nebyl až do 19. století klasikem ani Dante, ani Shakespeare, ani Cervantes.⁷⁵

O světové literatuře také hovoří Nünning, přičemž uvádí její různá pojetí. První uvádí Goethův přístup, který světovou literaturu chápal jako způsob mezinárodní komunikace. Tato komunikace se děje skrze literaturu a uvnitř literatury. Goethe jako první spojil světovou literaturu kromě jiného s cestováním, překlady a s konkrétní kulturní a literární výměnou.⁷⁶ Nünning se opět zmiňuje o postkoloniální teorii, ve které dochází k pronikavému rozšíření pojmu *svět. lit. a ke stanovení nových kulturně-politických akcentů v jeho rámci*.⁷⁷ Zajímavé jsou pro nás aktuální nové definice, které světovou literaturu *chápu jako lit. vztahující se na komplexní interkulturní svět. situaci* [...]. *Do zorného pole se zde dostává dilema interkulturních estetických → hodnocení, dále pak překladatelský průmysl jakožto předpoklad svět. lit. a také kritika eurocentrického kánonu a zrušení hranic národních lit. ve znamení → globalizace*.⁷⁸

Za vzdálenost nejvíce bránící komunikaci a porozumění nepovažuje Guillén tu mezi zeměmi, ale epochami, i když zároveň uznává, že existují prostředky, které jsou v čase poměrně stabilní.⁷⁹ Tento problém v případě Coelhoova textu nepřipadá naprosto v úvahu vzhledem k jeho relativně nedávné době vzniku.

4.3.4 Tematická oblast

4.3.4.1 Trvání a změna

Podle Guilléna převládá v tematické oblasti vědomí změny. Dále však hovoří o jistých motivech, které mají ve světě literatury jaksi stálé postavení. *A přesto není jen rozmarnou poznámkou onen Borgesův postřeh o privilegovaném postavení několika málo metafor, jako spojení snu a smrti, hvězd a očí, ženy a květiny, stáří a soumraku, času a vody*.⁸⁰ V těchto motivech, které se staly součástí kultury (autor hovoří zejména

⁷⁴ GUILLÉN, C. str. 46

⁷⁵ Ibidem, str. 47

⁷⁶ NÜNNING, A. str. 752

⁷⁷ Ibidem, str. 752 – 753

⁷⁸ Ibidem, A. str. 753

⁷⁹ GUILLÉN, C. str. 50

⁸⁰ Ibidem, str. 233

o přírodních jevech), se projevuje tradice a kontinuita. Proměnlivost a trvání se tak prolínají.

Na jedné straně zde tedy máme snahu po změně, proti které stojí jisté ustálené motivy. Ty pak můžeme dále dělit na ty, jež jsou skutečně pevně zakořeněné, a na ty, které jsou pouze povrchové. *Tehdy přichází nejobtížnější selektivní úkol tematologie: rozlišit mezi triviálním a hodnotným. Kupodivu tyto procesy pochopíme lépe při zkoumání jednoznačně kulturních témat, jako je například mýtus zlatého věku, představa člověka jako mikrokosmu nebo románového setkání milenců.*⁸¹

Určitý topos je zajímavý jako znak, uznání kulturního souboru, k němuž se spisovatel hlásí. V historii se pak objevuje na jedné straně úcta k normě a na druhé její znevažování či převrácení. *Jsou témata, jejichž rozsah se měří hloubkou, [...] a další, jejichž lidská hodnota se oceňuje napříč časem, podle jejich trvání po více než dva tisíce let. [...], jednoznačně kulturní či imaginativní představy možná lépe odhalují ony prvky, které nám umožňují mluvit – [...] – o lidské situaci.*⁸² Jako jedno z dlouho trvajících témat pak autor uvádí touhu člověka po lepším světě.

4.3.4.2 Motiv mikrokosmu

S Coelhovým *Alchymistou* úzce souvisí motiv mikrokosmu. Právě tento motiv uvádí Guillén jako jeden z nejvlastnějších evropské kultury. Jedná se v podstatě o představu člověka jako zmenšeného světa. *Je to myšlenka sjednocující na více úrovních. Jednak proto, že všechny její významy, které se vyvíjely spolu se školami, implikovaly a udržovaly stejné pojetí kosmu jako souboru „jediného a rozmanitého, uspořádaného a zdobného [...], kulovitého, krásného, čistého, jehož odraz či shrnutí nalézají vzdělanci v člověku, menším světě, mikrokosmu“.*⁹⁷ *Tradice se nespokojovala s vnímáním jednoty vnějšího světa a umísťovala do něj člověka, spojovala ho s ním a zdůrazňovala přízněnost, shodu či sympatii vlastní lidské situace s částmi a uspořádáním vesmíru.*⁸³ Guillén v závěru kapitoly uvádí, že *[p]řesvědčení o dokonalé paralele člověka a kosmu upadá v 18. století s nástupem empirismu, [...].*⁸⁴ Myšlenku člověka jako mikrokosmu však nevidí zcela mrtvou a cituje Octavia Paze: *Ve vesmíru, který se drolí a rozchází sám se sebou, v celku, jenž je už myslitelný jen jako*

⁸¹ GUILLÉN, C. str. 233

⁸² Ibidem, str. 238

⁸³ Ibidem, str. 242

⁸⁴ Ibidem, str. 244

*nepřítomnost nebo souhrn nesourodých zlomků, „já“ se také rozkládá.*¹⁰⁷⁸⁵ Právě skrze tuto celkovou nesoudržnost, která se odráží v jednotlivci, může být člověk i nadále považován za malý svět.

V Coelhově textu je tento motiv ve shodě s „Duší světa“. Jak říká Melchisedech Santiagovi: „[...] *Duše světa se živí štěstím lidí. Anebo naopak neštěstím, závistí, žárlivostí.* [...]“⁸⁶ To ještě nemusí být jasným důkazem jednoty „Duše světa“ a hlavního protagonisty. Ten je nám však podán až v závěrečných částech románu: *A chlapec se pohroužil do Duše světa a viděl, že Duše světa je částí Duše Boží, a viděl, že Duše Boží je jeho vlastní duší.*⁸⁷

4.3.4.3 Motiv zamilovanosti

Další příklad motivu, který se jeví jako norma, je podle Guilléna zamilovanost, jež rovněž souvisí s Coelhovým textem. [...] *jsou určité klíče, archetypální a vyhraněné scény: ty nejjednodušší a nejkratší, ty nejintenzivnější. Je to především náhlé, vzájemné, rozhodné zamilování. Nevysvětlitelný, osudový, téměř pasivní zásah (Éros je lukostřelec). Výměna pohledů – velice častý motiv.*⁸⁸ Právě vizuální kontakt bývá prvním krokem k milostnému vztahu. To můžeme pozorovat i u Coelha, když Santiago spatří Fátimu. Kvůli zamilování by se byl dokonce ochotný vzdát dalšího putování za svým snem. Alchymista mu však vysvětluje, že pravá láska nebrání Osobnímu příběhu.

Rousset, na kterého se Guillén odvolává, shrnuje *charakteristické rysy archetypálního setkání: náhlost, ohromení, pohnutí, oněmění, vzájemnost, zřejmý osud, chvála krásy, zrušení prostoru, sváteční či neobvyklé místo, na němž se setkání odehrává...*⁸⁹ Minimálně některé z těchto rysů můžeme spatřovat na setkání Santiaga a Fátimy. V souvislosti s poezií Pedra Salinase uvádí Guillén, že *[s]eznání je rozpoznání; náhlá vize se odehraje v jediném okamžiku a na jednom místě, ale láska pak překračuje viditelný prostor a čas: [...]*⁹⁰ To je i Santiagův případ. Jeho láska není v románu sice naplněna, ale vše k tomu zjevně směřuje.

Kromě lásky na první pohled v literatuře hovoří Guillén také o zamilovanosti postupné, kterou dokonce považuje za častější. Postupná zamilovanost však není případ Coelhova románu.

⁸⁵ GUILLÉN, C. str. 244

⁸⁶ COELHO, P. *Alchymista*. 4. vyd. Praha: Argo, 2005. 161. str. str. 37

⁸⁷ Ibidem, str. 142

⁸⁸ GUILLÉN, C. str. 245

⁸⁹ Ibidem, str. 247

⁹⁰ Ibidem, str. 250

4.3.4.4 Coelhovo životní téma

Každý [autor] má podle Pedra Salinase, [...], jedno „životní“ téma, které ovládá témata „literární“ [...], jež se mu nabízejí v repertoáru symbolických či imaginativních prostředků a pomáhají mu objektivizovat jeho neodolatelnou touhu. Téma jako nepotlačitelná posedlost, která předchází nalezení konkrétních forem vyjádření, je tím „nejhlouběji lidským“ ze všeho, co vstupuje do tvorby: [...].⁹¹ Životním tématem Paula Coelha by bezesporu byla cesta za uskutečněním vlastního snu. Vyplývá to jednak z jeho životopisu, kde je neustále zmiňována neutuchající touha stát se spisovatelem, jednak z jeho publikovaných děl, v nichž hrdinové putují za svým snem.

4.3.5 Mezinárodní literární vztahy

Mezinárodní vztahy, to jsou zároveň vztahy kulturní, společenské, politické. V tom spočívá jejich zajímavost, lidská, komplexní, živá, ba i bolestná, pro nejednu zemi a nejednu epochu.⁹² V rámci těchto vztahů autor hovoří o intertextualitě, překladu a mnohojazyčnosti. V naší práci se budeme zabývat pouze prvními dvěma pojmy, jelikož třetí se na dílo Paula Coelha nedá aplikovat.

4.3.5.1 Intertextualita

Podle *Lexikonu teorie literatury a kultury* znamená intertextualita vlastnost, díky níž se literární texty vztahují k jiným textům. Již pouhé klasifikování různých typů textů ukazuje podobnost či rozdílnost s texty jinými. V publikaci jsou uvedeny dvě kategorie intertextuality. První se snaží označovat autorovy narážky na jiné dílo, které jsou specifické a záměrné. Druhá, jež je radikálnější, chce rozbít *představu autorské intencionality [...]* jakož i jednotu a [...] *autonomii samotného „díla“.*⁹³ *Lexikon* se pak dále odvolává např. na J. Kristevovou, což činí i Guillén.

⁹¹ GUILLÉN, C. str. 255

⁹² *Ibidem*, str. 264

⁹³ NÜNNING, A. str. 351

Guillén cituje Kristevovou, která uvádí, že *[k]aždý text je vystavěn jako mozaika z citátů, každý text absorbuje a transformuje jiný text.*⁹⁴ Kristevová je společně s ostatními poststrukturalisty přesvědčená, že všechny texty v sobě obsahují intertextové vazby. Intertextovost podle nich nepokrývá pouze intencionální narážky a vazby na jiné texty.⁹⁵ O slově pak hovoří jako o „křížovatce textových ploch“ a „dialogu různých psaní“. *Tento dialog se odehrává mezi třemi jazyky: jazykem autora, jazykem adresáta [...] a jazykem kulturního kontextu, současného i předchozího. [...]* *Literární slovo ztrácí veškerou vlastní substancialitu, statickou, završenou.*⁹⁶ Naopak podle Bachtina jsou intertextové vazby historicky podmíněné, a nikoliv nekonečné a univerzální.⁹⁷

Narážky na jiné texty nemusí vždy být tak explicitní. Různé odkazy, více či méně zřetelné, pak vyžadují aktivní účast čtenáře, aby „přepsal“ či „znovu napsal“ *to, co bylo řečeno napůl, nebo co se neřeklo, opíraje se o „spoluurčené“ slovo, nabitě symbolickou hodnotou, [...]*.⁹⁸ Guillén dále uvádí, že předchozí výpověď (i nevyslovená) je vlastně předpokladem určité věty. G. Genette rozdělil různé vztahy mezi texty, jež souhrnně nazývá transtextualita, na pět podskupin: (a) intertextualita, *čímž má na mysli před. celou „tradiční praxi citátu“ [...] jakož i dodatečné aspekty plagiátu a narážky;* (b) paratextualita, *vztah mezi textem a dalšími textovými doplňky, které tvoří jeho bezprostřední rámec, [...];* (c) metatextualita [...], *komentář jednoho textu k jinému [...];* (d) hypertextualita [...], *transformace pretextu [...], jež se odehrává bez komentáře, do podoby parodie, →pastiše, adaptace [...] atd.;* a (e) →architextualita, *z těchto pěti kategorií nejabstraktnější a nejvíce implicitní, jež se týká obecnějších druhových/žánrových vtaů mezi texty.*⁹⁹ Nünning shrnuje, že intertextualita *v současnosti označuje řadu možných vazeb mezi texty, ať už jsou záměrné nebo nevědomé, náhodné nebo z teoretického hlediska nutné.*¹⁰⁰

Citace podle Guilléna slouží k naznačení solidární či polemické vazby s minulými autory a styly nebo k dovolávání se autorit.¹⁰¹ V případě Coelhoova textu by k tomu docházelo hned na začátku románu, kde autor nejprve cituje úryvek z Lukášova evangelia, v němž Ježíše přijala do svého domu Marta. Tím však nekončí a v prologu

⁹⁴ GUILLÉN, C. str. 266

⁹⁵ NÜNNING, A. str. 351

⁹⁶ GUILLÉN, C. str. 266

⁹⁷ NÜNNING, A. str. 352

⁹⁸ GUILLÉN, C. str. 270

⁹⁹ NÜNNING, A. str. 352

¹⁰⁰ Ibidem, str. 352

¹⁰¹ GUILLÉN, C. str. 272

využívá rámcového vyprávění, aby se prostřednictvím postavy Alchymisty, který listuje knihou, odvolal k Oscaru Wildeovi a k příběhu o Narcisovi.

Pokud pomineme implicitní vazby, Coelho explicitně odkazuje na jiné texty na řadě míst ve svém románu. Jen propojení s Biblií je zde zřejmé již z výše zmíněného úryvku evangelia. Dále se pak jedná např. o postavu krále Melchisedeche. *Už nikdy toho chlapce neuvidí, stejně jako už nespatriil Abraháma poté, co od něho vybral desátek.*¹⁰² V Písmu svatém jsou tyto dvě postavy propojeny: *A šálemský král Malkisedek přinesl chléb a víno; byl totiž knězem Boha Nejvyššího. Požehnal mu: [...] Tehdy mu dal Abraham desátek ze všeho.*¹⁰³ Melchisedech vystupuje jak v Bibli, tak v *Alchymistovi* jako král. V Coelhoově románu je však navíc ztotožňován s bohem.

4.3.5.2 Překlad

Guillén hovoří o překladu jako o trojčlenné formě komunikace, jejímiž účastníky jsou originální text, přeložený text a nové publikum nahrazující původní čtenáře. Tato komunikace podle něj zahrnuje segmenty z různého prostoru a času.¹⁰⁴ *Jde o radikální změnu jazykově-kulturního systému a čtenářů, většinou od jednoho národa k jinému, ale také od jedné epochy k druhé, přičemž v obou případech je podstatná dualita časoprostorových segmentů: [...].*¹⁰⁵ Autor se odvolává na George Steinera, který říká, že se jedná o proces transformace, jehož prostřednictvím dochází k přechodu z jednoho jazyka do druhého. Tímto procesem se zabývá translatologie, která je intertemporální a interkulturní.¹⁰⁶

Nünning ve své publikaci popisuje teorii překladu a uvádí devět konceptů podle R. Stolzeové. Jsou jimi relativisticky orientované teorie, znakové teorie a univerzalistické překladatelské teorie, průběh překladu jako interlineární transfer, věda o překladu ve znamení diskuse o ekvivalenci, textová lingvistika a textové typologie relevantní pro překládání, pragmatický rozměr překládání, translation studies, funkcionální teorie překladu a konečně překlad a hermeneutické myšlení.¹⁰⁷ Pro naši práci je zajímavá zejména funkcionální teorie překladu, jejímž prostřednictvím byl překlad rozvinut jako interkulturní komunikace. *Výchozím bodem této teorie je názor, že jazyk a kultura jsou vzájemně závislé. Definovat translaci jako transfer mezi*

¹⁰² COELHO, P. str. 46

¹⁰³ Bible. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979. 981 str. str. 27

¹⁰⁴ GUILLÉN, C. str. 296

¹⁰⁵ Ibidem, str. 296

¹⁰⁶ Ibidem, str. 296

¹⁰⁷ NÜNNING, A. str. 802 – 805

kulturami znamená pro praktické překládání následující: translátor musí znát výchozí i cílovou kulturu, musí být „bikulturní“. Neexistuje jednoduché překódování, každý p. je novým textem, v němž translátor formuluje pro cílového recipienta nová, odlišná sdělení. Texty se vytvářejí za určitým účelem a pro určité publikum. Translace je proto zvláštním druhem interakčního jednání.¹⁰⁸

¹⁰⁸ NÜNNING, A. str. 804 - 805

5 Průzkum mezi čtenáři

5.1 Způsob realizace průzkumu

Průzkum, v jehož rámci dotazovaní odpovídali celkem na devět otázek týkajících se knihy a jejich vlastní osoby, byl vykonán prostřednictvím dotazníku (viz příloha), který jsme zveřejnili na internetových stránkách www.vyplnto.cz ve dnech 28. března – 5. dubna 2012. Během tohoto období se výzkumu zúčastnilo 65 respondentů. Odkaz na dotazník byl šířen prostřednictvím e-mailů a serveru www.facebook.com.

Pomocí dotazníku se mimo jiné zjišťovala platnost stanovené hypotézy, která zní: „Čtenáři vyhledávají dílo Paula Coelho zejména kvůli duchovním hodnotám oproti jiným hodnotám, které obsahuje.“ Výsledky jsou uvedeny níže.

5.2 Výsledky

5.2.1 Struktura respondentů

Jak vyplývá z grafu č. 1 (viz příloha), čtenáři Coelho *Alchymisty* jsou většinou osoby ve věku 21 – 30 let (66,16%). Jedná se tedy o relativně mladé čtenáře. Domníváme se však, že tento údaj může být zkreslen vzhledem k použité formě dotazníku, kterou byl internetový průzkum, přičemž vycházíme z předpokladu, že sociální síť facebook, jejímž prostřednictvím byl také šířen, využívají převážně mladí lidé. Druhou nejčetnější skupinou byli čtenáři ve věku 16 – 20 let (24,62%) a za nimi následovali ti, kteří se nachází v rozmezí 31 – 45 let (9,23%). Žádný z dotazovaných se nepřihlásil ke skupinám 46 – 60 let a 60 let a více.

Co se týče pohlaví dotazovaných, naprostá většina jsou ženy (92,31%) (viz graf č.2). Počet mužů je téměř zanedbatelný (7,69%). Pokud bychom tedy chtěli generalizovat, můžeme tvrdit, že čtenáři Paula Coelho jsou převážně ženy.

Poslední otázkou, která zkoumala složení respondentů, byl dotaz ohledně jejich nejvyššího dosaženého vzdělání (viz graf č. 3). Nejméně dotázaných dosáhlo prozatím základního vzdělání (16, 92%). Rovnocenné zastoupení pak měli absolventi odborných učilišť či středních škol a vyšších odborných škol či vysokých škol (41,45%).

5.2.2 Jak se čtenář o knize dozvěděl a jak ho ovlivnila v další četbě

Většina dotázaných (61,54%) projevuje jednoznačný souhlas s tvrzením „Ke knize jsem ochotný/ochotná se v budoucnu vrátit.“ a 24,62% zvolilo možnost „spíše souhlasím“. Nejmenší podíl na škále získala možnost „nevím“ (3,08%). Spíše se ke knize nevrátí 6,15% respondentů a 4,62% se ke knize nechce vrátit vůbec.

Zkoumali jsme také, jak se čtenáři o Coelhoově románu dozvěděli. Naprostá většina uvedla, že se tak stalo prostřednictvím rodiny, přátel či známých (72,31%). Druhou nejčastější odpovědí, avšak se značným odstupem od té první, se stala možnost „Předchozí četba jiných autorových děl“ (13,85%). Celkem tři z dotazovaných (4,62%) se o knize dozvěděli prostřednictvím médií. Zbytek respondentů uvedl jinou možnost, než byla v nabídce. Z těchto se pak stala nejčastější odpovědí „škola“ (3,08%). Ostatní možnosti získaly shodně 1,54% a byly jimi následující odpovědi: „Narazila jsem na ní náhodou v knihovně“, „dostala jsem ji jako dárek“, „povinná četba“ a „poslouchala jsem mp3 záznam“.

Podobných výsledků bylo dosaženo u dvou následujících otázek. První z nich zkoumala, zda se jednalo o první knihu, kterou od autora dotazovaní četli. 72,31% uvedlo možnost „ano“ a zbytek (27,69%) vybral možnost „ne“. Druhá se pak tázala, zda respondenty podnítila četba *Alchymisty* k četbě dalších autorových děl. 73,85% zvolilo možnost „ano“ a 26,15% variantu „ne“.

5.2.3 Testování hypotézy

Tato část průzkumu byla pro naši práci klíčová, jelikož v ní docházelo k testování výše uvedené hypotézy. Čtenáři mohli označit až dva z celkového počtu sedmi prvků, které je na knize zaujaly. Hypotéza se nakonec ukázala být platnou, jelikož 56,92% dotázaných odpovědělo, že na románu *Alchymista* je zaujaly právě duchovní hodnoty. Velké množství čtenářů také uvedlo jako pro ně zajímavý prvek příběh knihy (46,15%) a styl autora (41,54%). Podíl ostatních hodnot byl pouze mizivý (viz graf č. 8).

Ptali jsme se rovněž, jakých pět slov si čtenáři vybaví při pomyšlení na knihu. Jelikož se jednalo o otevřenou otázku, odpovědi byly velice různorodé. Přesto je možné

sledovat opakování určitých slov, která jsme shrnuli do širších kategorií (viz graf č. 9). Níže zmíníme pouze ty, které uvedlo alespoň 10 čtenářů. Nejčastěji se vyskytovala slova, jež by se dala shrnout pod pojem „cesta a hledání“ (29 čtenářů), a hned za nimi následovalo „duchovno“, které zmínilo 27 čtenářů. Mohlo by se tedy zdát, že v tomto směru je naše hypotéza neplatnou. Vyskytovala se však další slova, která by také mohla být ať přímo, či nepřímo spojována s duchovními hodnotami ve smyslu hodnot, jež nejsou materiální. Byla by to slova jako „tajemství“ (11 čtenářů), „život a jeho smysl“ (14 čtenářů), „osudovost“ (12 čtenářů), „sen“ (20 čtenářů), „štěstí a láska“ (16 čtenářů) a „vůle a odhodlání“ (11 čtenářů). Při tomto pohledu na věc by duchovní hodnoty jednoznačně získaly převahu nad těmi materiálními. Vždyť i cesta, právě ve smyslu hledání či poznání, v sobě skrývá náboj duchovna. Poslední kategorií, kterou uvedlo více než 10 dotázaných, byl „poklad a zlato“ (19 čtenářů).

6 Závěr

V práci bylo zjištěno, že česká kritika přijímá Coelho *Alchymistu* vesměs kladně, což může být tvrzeno i o českých čtenářích. U respondentů nebylo zjišťováno, zda se v oblasti moderní literatury orientují dobře, tudíž mají možnost Coelhův text porovnat s ostatními současnými spisovateli, či jsou spíše jen příležitostnými čtenáři a *Alchymista* je pouze jednou z mála knih, kterou četli.

V kapitole věnované magickému realismu a „zázračnému reálnu“ jsme zjistili, že námi rozebíraný román by měl být řazen spíše k literatuře „zázračného reálna“, tedy alespoň pokud bychom tyto dva pojmy neklasifikovali jako totožné. Je tomu tak díky četným shodám s texty Aleja Carpentiera, který je považován za prototypického spisovatele právě „zázračného reálna.“

Co se týče knihy *Alchymista* na pozadí interkulturní komunikace, bylo zjištěno, že díky několika faktorům naplňuje předpoklady, aby se stala jejím prostředkem (což vyplývá už z životopisu autora, jelikož mu jeho text umožnil prosadit se i za hranicemi rodné Brazílie). Je to zejména díky tomu, jak dokázal překročit hranice země, ve které vznikl, dále pak světovosti, kterou mu propůjčuje množství čtenářů napříč kontinenty, a také díky motivům, jež se vracejí napříč dějinami. S interkulturní funkcí díla jsou také uváděny v souvislost mezinárodní literární vztahy, z nichž s Coelhovým textem souvisí intertextualita a překlad.

Průzkum mezi českými recipienty jasně ukázal, že v naší zemi autora čtou zejména ženy. Většina z dotazovaných je ochotna se k textu v budoucnosti vrátit, což poukazuje na kladné přijetí. V rámci výzkumu byla také testována naše hypotéza, která zní: „Čtenáři vyhledávají dílo Paula Coelho zejména kvůli duchovním hodnotám oproti jiným hodnotám, které obsahuje.“ Tvrzení se v průzkumu potvrdilo.

7 Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace:

1. *Bible*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979. 981 str.
2. GUILLÉN, C. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. 1. vyd. Praha: Triáda, 2008. 456 str. ISBN 978-80-86138-88-6
3. HOUSKOVÁ, A. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998. 205 str. ISBN 80-7215-069-3
4. LUKAVSKÁ, E. „Zázračné reálno“ a magický realismus: *Alejo Carpentier versus Gabriel García Márquez*. 1. vyd. Brno: Host, 2003. 198 str. ISBN 80-7294-100-3
5. MORAIS, F. *Mág*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. 514 str. ISBN 978-80-257-0126-3
6. NÜNING, A. *Lexikon teorie literatury a kultury*. 1. vyd. Brno: Host, 2006. 912 str. ISBN 80-7294-170-4
7. PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.
8. ZELENKA, M. *Komparatistika v kulturních souvislostech*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2012. 178 str. ISBN 978-80-87510-10-0

Internetové stránky:

9. FAKULTA INFORMATIKY MASARYKOVY UNIVERZITY. *Vysokoškolské kvalifikační práce* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.theses.cz/>

10. NK ČR. *Databáze Národní knihovny ČR: ANL - Články v českých novinách, časopisech a sbornících* [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=anl

Prameny:

11. COELHO, P. *Alchymista*. 4. vyd. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-697-1. 161. str.
12. *Český týdeník*. 9. 8. 1996, roč. 2, č. 167. ISSN 1211-0302.
13. *Denní telegraf*. 29. 11. 1995, roč. 4, č. 279. ISSN 1210-8391.
14. *Haló noviny*. 8. 12. 1998, roč. 8, č. 287. ISSN 1210-1494.
15. *Host*. 1999, roč. 15, č. 3. ISSN 1211-9938.
16. *Literární noviny*. 23. 12. 1998, roč. 9, 51/52. ISSN 1210-0021.
17. *Mladá fronta Dnes*. 16. 11. 1995, roč. 6, č. 268. ISSN 1210-1168.
18. *Mladá fronta Dnes*. 2. 1. 2004, roč. 15, č. 1. ISSN 1210-1168.
19. *Nové knihy*. 29. 11. 1995, č. 45. ISSN 0322-922X.
20. *Právo*. 22. 1. 1999, roč. 9, č. 18. ISSN 1211-2119.
21. *Právo*. 9. 5. 2003, roč. 13, č. 107. ISSN 1211-2119.
22. *Rovnost*. 12. 10. 1999, roč. 9, č. 238. ISSN 0862-7967.
23. *Tvar*. 15. 10. 2009, roč. 20, č. 17. ISSN 0862-657X.
24. *Týden*. 4. 1. 1999, roč. 6, č. 2. ISSN 1210-9940.

8 Klíčová slova

Alchymista

Paulo Coelho

Magický realismus

Interkulturní komunikace

Průzkum mezi čtenáři

9 Přílohy

Příloha č. 1: Seznam knih Paula Coelha, které vyšly v České republice

Příloha č. 2: Dotazník

Příloha č. 3: Grafy

Příloha č. 1: Seznam knih Paula Coelha, které vyšly v České republice

- *Alchymista* – 1995 (Jota); 1998, 1999, 2005, 2007 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Pátá hora* – 1999, 2006 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *U řeky Piedra jsem usedla a plakala* – 1999, 2010 (Argo); přeložil Antonín Pasienska
- *Veronika se rozhodla zemřít* – 2000 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Ďábel a slečna Chantal* – 2001 (Argo); přeložily Pavla Lidmilová a Marie Havlíková
- *Poutník: Mágův deník* – 2002, 2010 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Jedenáct minut* – 2003, 2009 (Argo); přeložila Lada Weissová
- *Záhir* – 2005 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Jako řeka, jež plyne* – 2006 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Rukověť bojovníka světla* – 2006 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Čarodějka z Portobella* – 2007 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Brida* – 2008 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Život* – 2008 (Knižní klub); přeložila Jana Jassová
- *Láska* – 2009 (Knižní klub)
- *Vítěz je sám* – 2009 (Argo); přeložil Jindřich Vacek
- *Valkýry* – 2010 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- *Alef* – 2011 (Argo); přeložila Pavla Lidmilová
- od roku 2008 v Knižním klubu diáře s citáty z děl Paula Coelha

Příloha č. 2: Dotazník

1. Jedná se o první knihu, kterou jste od autora četli?

- ano
- ne

2. Jak jste se o knize dozvěděli?

- Od rodiny/přátel/známých.
- Z médií.
- Předchozí četba jiných autorových děl.
- Jiná odpověď:

3. Co Vás na této knize zaujalo?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 2 možnosti.

- Dobrodružný děj.
- Duchovní hodnoty.
- Exotické prostředí.
- Grafická úprava.
- Autorův styl.
- Příběh.
- Hlavní hrdina (popř. jiné postavy).
- Jiné.

4. Ke knize jsem ochotný/ochotná se v budoucnu vrátit.

Souhlasím Spíše souhlasím Nevím Spíše nesouhlasím Nesouhlasím

5. Podnítila Vás kniha k četbě dalších autorových děl?

- ano
- ne

6. Jmenujte pět slov, která Vás napadnou při pomýšlení na knihu.

(text)

7. Váš věk.

- 10 – 15
- 16 – 20
- 21 – 30

- 31 – 45
- 46 – 60
- 60 a více

8. Vaše pohlaví.

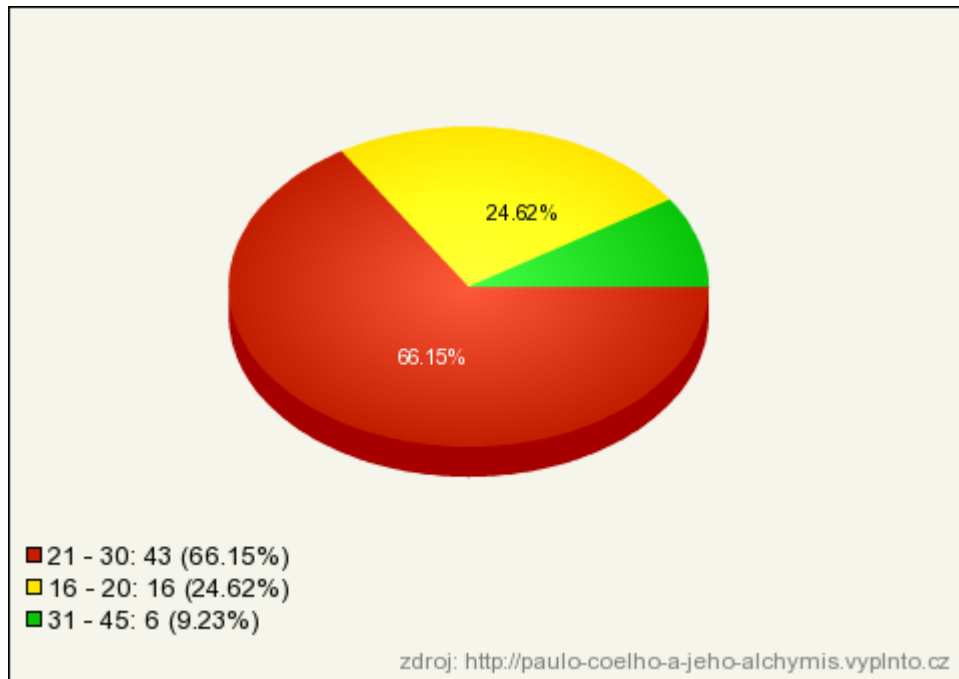
- žena
- muž

9. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.

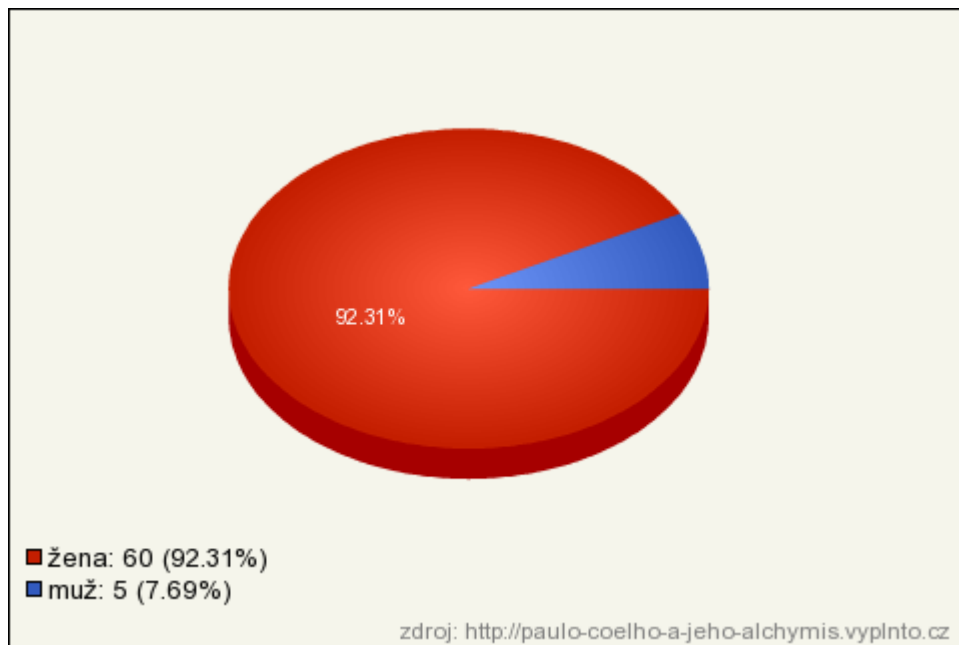
- ZŠ
- odborné učiliště/SŠ
- VOŠ/VŠ

Příloha č. 3: Grafy

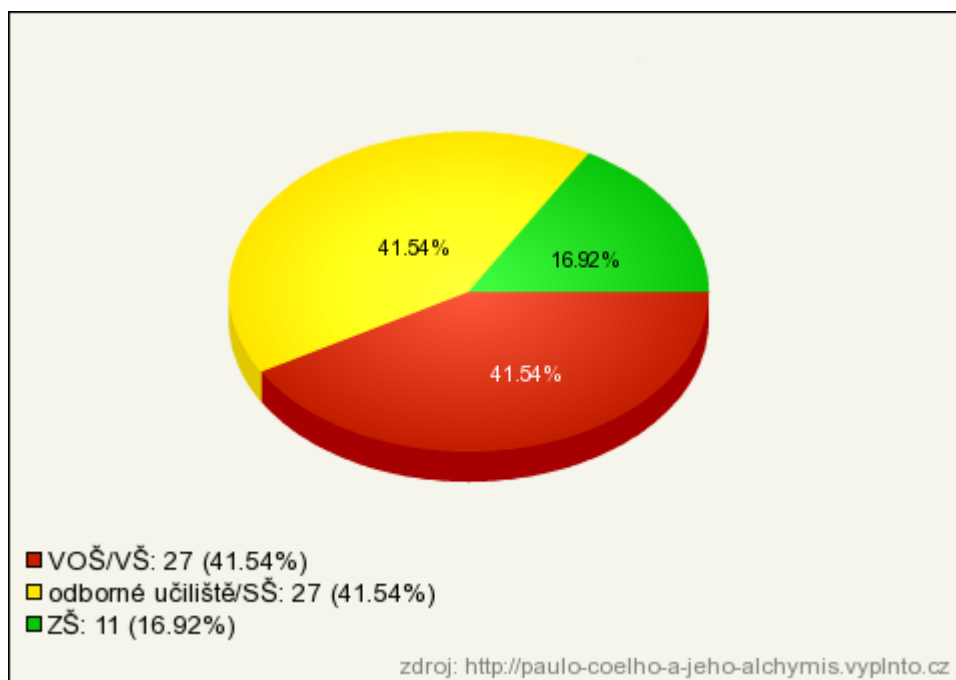
Graf 1: Věk respondentů

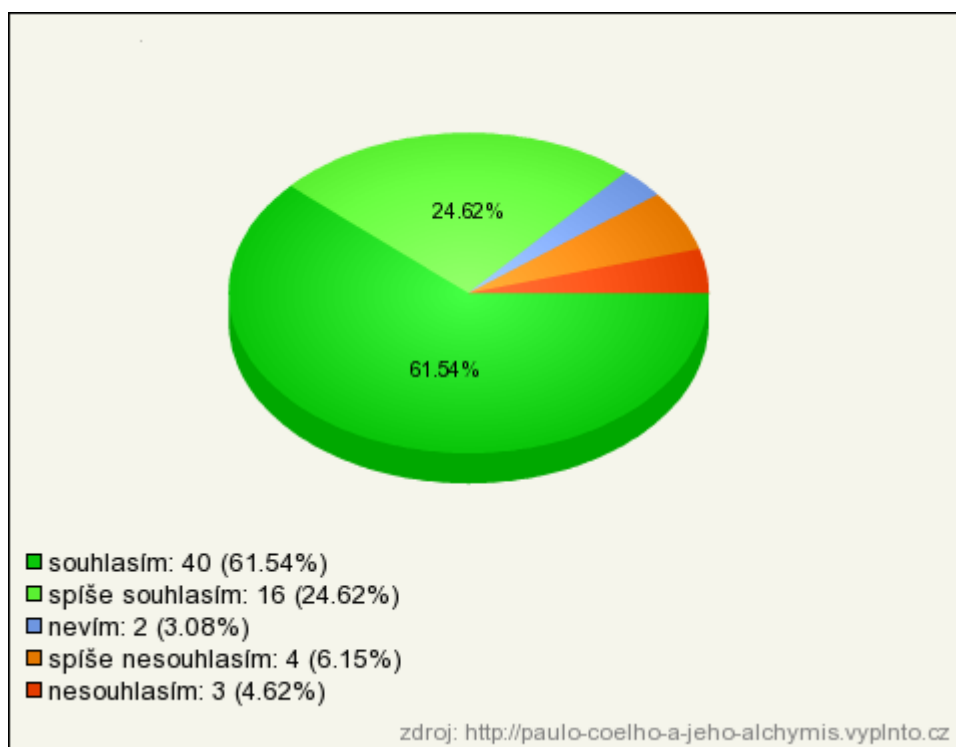
Graf 2: Pohlaví respondentů

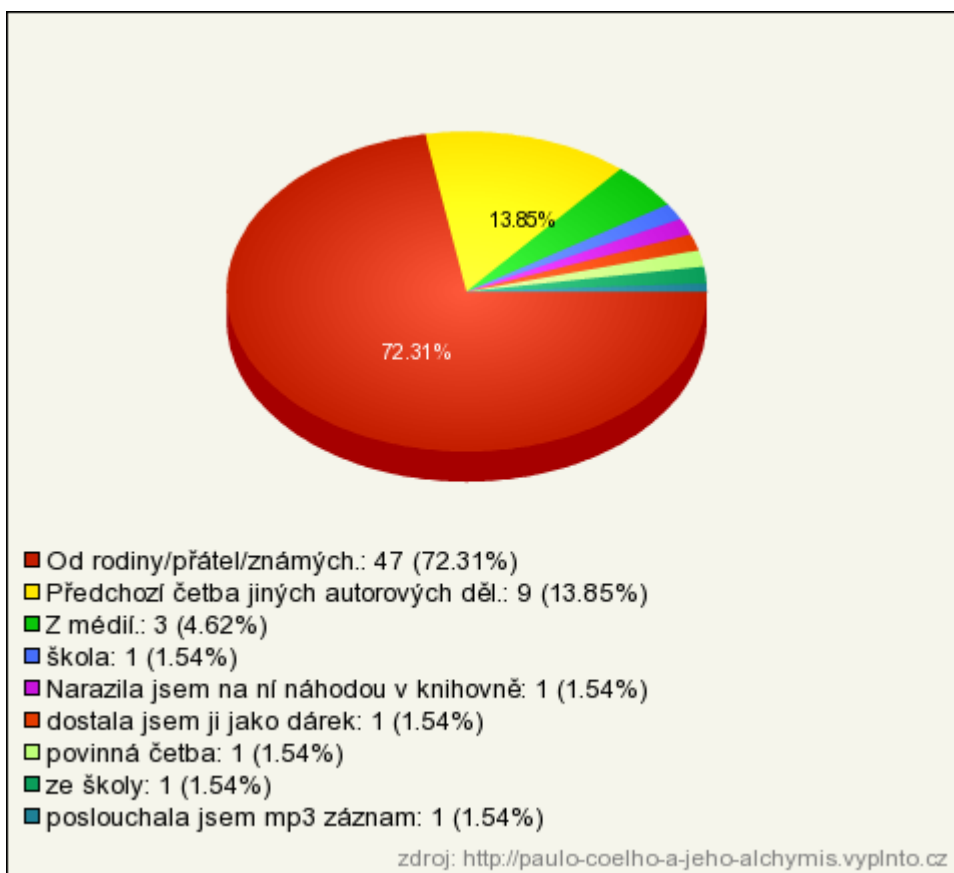
Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

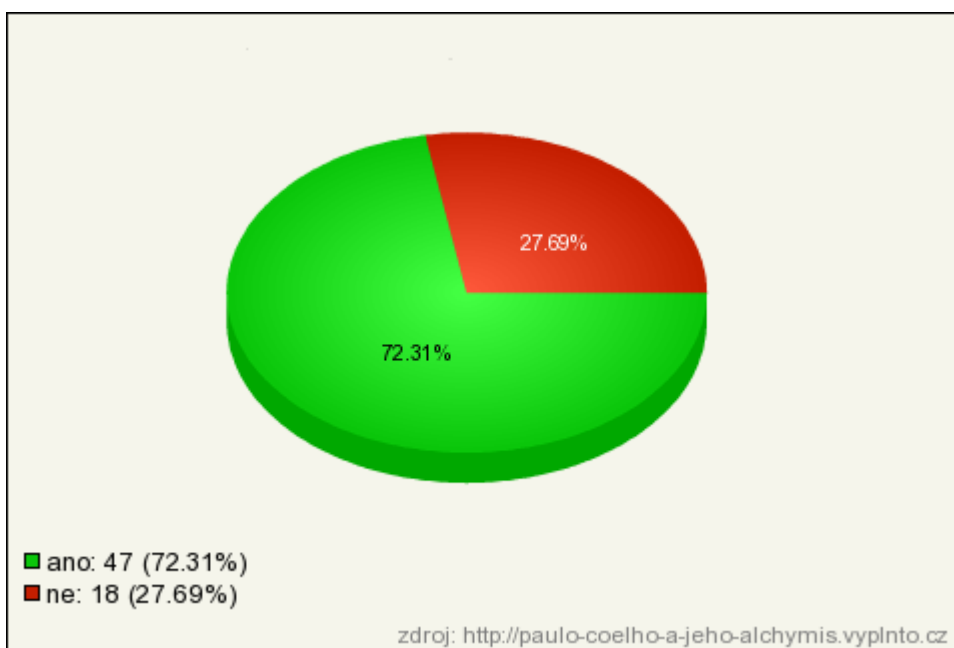
Graf 4: Ochota respondentů se ke knize vrátit

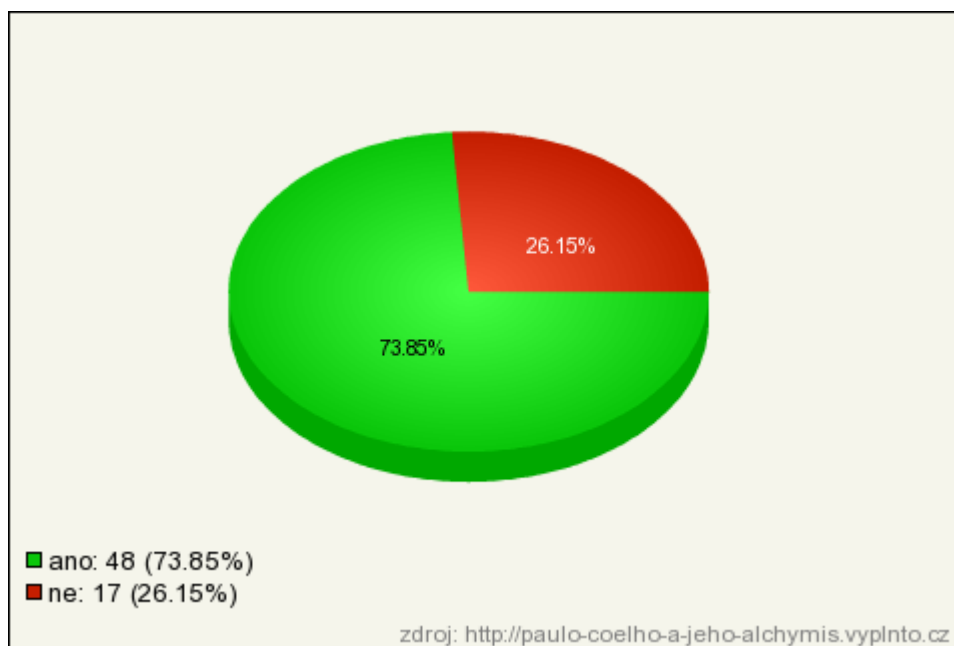
Graf 5: Jak se respondenti o knize dozvěděli

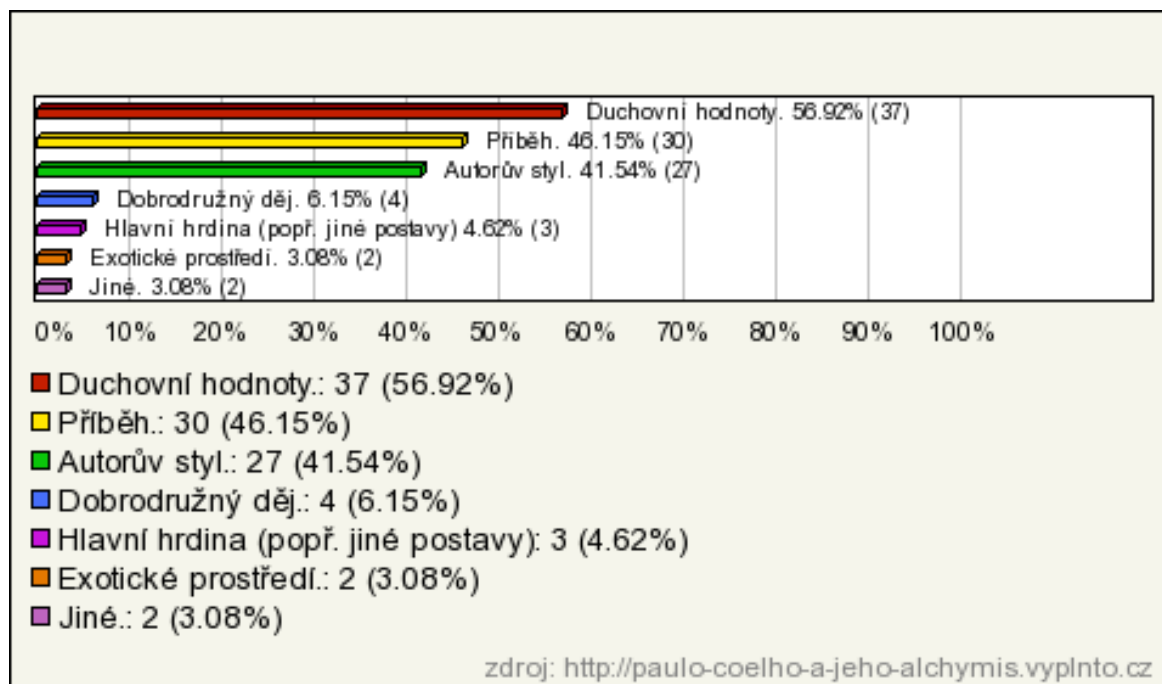
Graf 6: Jedná se o první knihu, kterou respondenti od autora četli?

Graf 7: Podnítla respondenty kniha k četbě dalších autorových děl?

Graf 8: Co respondenty na knize zaujalo

Graf č. 9: Slova, která respondenty napadnou při pomyšlení na knihu

